

# Lumea într-o replică

ȘTEFAN IUREȘ

## „Curat murdar!”

I. L. Caragiale, „O scrisoare pierdută”

Domnul Cațavencu a trecut dintr-o încăpădere într-alta. Dincolo de ușă și-a purtat calitatea de președinte-director general al societății enciclopedice-cooperative „Aurora economică română”; de partea cealaltă s-a așezat la birou ca director-proprietar al ziarului „Răcnetul Carpaților”. La această oră de dimineață, energia cravașează programul său de șef al grupului tinăr, inteligent și independent din urbe: în numai câteva minute de inspirațiune urmează a serie editorialul gazetei. Despre...? Ce mesaj, care idee, ce fel de direcție va ști să imprime astăzi frunzașul acestui oraș de gogomani? În căușul căreia pive să mai bată un pic apa? Mintea avocatului triază repede temele de interes pentru păturile subțiri ale virtualului său electoral, la alegerile apropiate. Suride: gata, a găsit! Va fi o pleoară pentru dezvinovățirea slujbașilor, un rechizitoriu pentru inculparea șefilor! „Nu brațul care lovește, voința care ordonă e de vină...” Recitește, încântat de ușurința exprimării. Și să admită ca o astfel de cugetare să fie ținută între limitele unui județ? Nu merită ca un ecou mult mai mare? N-ar fi ca demnă să răsune sub cupola Parlamentului? Ce! Ar fi mai nimerite, acolo, bilbielile fără șir ale unui Farfuridi? Infuriat, penița apasă, îngroașă ductul, tirăște în cerneală o speranță informă, începe un paragraf nou: „Într-un stat constituțional...”

Din această meta-scenă, economia dramatică nu a reținut decât o replică, aceea cu brațul și voința. Restul a fost îngropat în preliminariile piesei. Să reconstituim și meta-scena simetrică, începând cu cea de mai sus.

Seara, de la slujbă, Pristanda a ajuns acasă. Ostenit. Oțărît. Pe ulițe, nerespectuoși la uniformă, eiinii mahalalei — și sint droaie — l-au lătrat. Din prag, nepăsători la greutatea tatălui, ori poate flămânzi, copiii, toți noui, i-au împuiat urechile cu strigătele lor. Nu mai puțin decât bombăneala ursuză a nevastei, care iarăși i-a dat polițaiului ghesă ceră de la conu Fănică o mărare a lefii, că altfel se prăpădește de tot. Din vacarmul casei nu există decât o ieșire: abstragerea în lectură gazetei. E gazeta opoziției! În fiecare zi, după ce prefectul Tipătescu o citește strimbându-se, și după ce, cu gestul supre-

mului dispreț, o azvirle la coș, vine tiptil mărunțul slugoi al prefectului, polițaiul Ghiță: eulge paginile mototolite, le netezește, le strecoară sub mândir, le ia acasă. Acasă, la capătul fiecărei fraze silabisite ca vai de lume, comentează pentru sine, invariabil: Curat! Curat voința care ordonă! Curat stat constituțional! Automatismul aprobării servile funcționează scurt și cuprinzător, la serviciu ca și în timpul liber. Totuși, cu diferența că, uneori, visul schimbărilor administrative se abate și pe la omul ordinii publice; îl găsește în cămașă, fără clipiu și fără sabie; atunci, Ghiță se vede pe sine primind, la prefectură, ordine de la psihicul care-i conu Nae, fiindcă „strajnic prefect ar fi ăsta...” Și polițaiul moție cu „Răcnetul Carpaților” pe genunchi, în vreme ce pereții casei se văluresc de zbaterea celor unsprezece suflete...

Dar, în lumina albă a reflectoarelor, constatăm că o mătură a alungat, energic, indubiosările, compasiunile, indulgențele noastre, iscate de bănuiala că pe undeva, în vastul angrenaj al minciunii, s-ar afla cine știe ce roțiță inocentă. A scris Cațavencu, într-adevăr, articolul la care atât de teatral se referă? Poate fi o simplă improvizare, scandată prompt, la ocazie — nu are importanță. Lea citit Ghiță, efectiv citește Ghiță polițaiul gazeta opoziției, „ca Evangelhia totdeauna”? Ori, mai degrabă, cameleonul cel mic a dat singurul răspuns potrivit în prezența cameleonului cel mare? L-am mai văzut cum ia culoarea mediului — o dată în plus ori în minus nici nu mai contează. De fapt, esențial pentru logica strinsă a comicului este numai atribuirea situațiilor respective exact în conjunctura care-i cufundă în ridicol pe cei doi protagoniști. Articulierul Cațavencu și cititorul de articole Pristanda se recomandă ca atare, stabilind în câteva secunde relația dintre admirat și admirator; dar, până cu un sfert de ceas în urmă, pină la ordinul de grațiere expediat de coana Joițica, admiratorul devastase casa admiratului, îl „umflase”, îl turnase „la hîrdăul lui Petrache”, își îndeplinisese zelos „misia”, amenințase să-l chinuie

„cea pe botii de cui”, doar io smulge scri-soarea, pîrghia şantajului, arma politică. Pus în faţa împăcării eventuale dintre taberele în conflict, Pristanda execută mişcarea tactică cea mai secură, convins că lui îi stă bine oportunismul *naiv*. Ingenunchiat la statuia putericii de mîine, îşi întoarce mincea pe dos („altele nu eu în suflul meu...”), cu elementara precauţie de a-i servi, în continuare, pe putericii de azi, de bunăvoinţa căruia depinde, deocîndată, elasticizarea remuneraţiei, mică, după buget.

Oportunismul altora este pe măsura poziţiei lor în societate. Cartea de vizită cu care se recomandă Zaharia Trahanache trebuie să aibă dimensiuni groteşti pentru a avea unde să înşire toate comitetele şi comişile al căror preşedinte este cel ce se prezintă singur drept unul dintre „stîlpii puterii”. Cine să-l fi tratat vreodată pe Ghiţă Pristanda cu salamalecuri romanizante — stimabile, onorabile, venerabile? Proprietar, oficialitate înfiptă în sec-toare variate ale vieţii publice, neica Zaharia nu trage, din frecventarea asiduă a prefectului, decât profitul unei promovări pe sceluri de mucava. Dar a fi notabil (ab, încă o vorbuliţă cu acelaşi sufix, dulce la gargarisit!) reprezintă pentru soţul Joiţelii o culme a reuşitei, vrednică de orice jertfă. Încît „puţinţica răbdare” pe care o manifestă de opt ani, la o jumătate de an după ce s-a însurat a doua oară, nu i se pare niciun un sacrificiu excesiv. Nuanţe foarte fine, detalii cercetate analitic, sub microscop, îndreptăţese acele lecturi scenice din care reiese că, de fapt, Trahanache e la curent cu relaţia Zoe-Tipătescu. E cazul primei replici din scena IX a actului I (TIPĂTESCU /*re-pede Zoi!*: De Zaharia nu avem teamă: ştie tot, dar nu crede nimica... N-ai nuzit?), un ştie tot, dar... dedus şi din atitudini mai vechi, anterioare şantajului caţavencian. E cazul, iarăşi, al indicaţiei de joc de la sfîrşitul replicii în care Trahanache i-a debitat ami-cului Fănică învăţatul pe dinafară bileţel de amor scris de Fănică însuşi, acest „cocoşel” al scumpei Zoe: *Priveşte lung pe Tipătescu, care e în culmea agitaţiei*. Lung! Un deli-ciu tulbure, înfrînat prin de mult exersate reţineri, găseşte, de astă dată, drumul direct, în privire, în examinierea stăruitoare a obra-zului care ar trebui, măcar acum, măcar o dată, să roşesească. Insuportabilul, tratat cu „puţinţică diplomatică”, a devenit durată suportată excelent, aşu că acum Zaharia nu e decât curios să asiste la reacţia celuiilalt, cel obligat să-şi consume jena în explozia unei singure clipe, şi atunci, evident, se „iu-teşte”. După ce a jucat mulţumitor, opt ani în şir, rolul candidului credul, Trahanache vrea să vadă, de aproape, cum se descurcă un actor mai mare într-un rol mai greu — acela al indignatului. Dezamăgire: mult tulburatul „Nu se poate, nu se poate!”, re-petat de amantul Zoi, are ciudă, dezorien-tare, frică, mînie, are orice, numai indignare, nu; în orice caz, nu o indignare care să treacă de cîteva epitete pentru Caţavencu

— mizerabilul! infamul! canală! — ori dincolo de promisiuni grotesc-vindicative — o să-i rup oasele! îl împuşc! îi dau foc! Cu alte cuvinte, Tipătescu, depăşit de situaţie, se agită ca un actor prost, iar singurul său spectator, încornoratul cu bunăştiinţă, îl opreşte cu o replică din care transpare, subţirel, opinia critică: „Ei, astîmpără-te, omule, şi lasă odată mofturile, avem lucruri mai se-rioase de vorbit”. Nu, Trahanache personal nu se mai tulbură „pentru fitece mişelie”, el are sistemul său verificat de a trece printre ele. Solid bărbat, vorba lui Brînzovenescu.

Caragiale a făcut din travaliul artistic altarul întregii sale vieţi. Nici primul cuvînt al *Scrisorii pierdute*, cuvîntul „ruşine”, nici repetatul strigăt „Muzica! Mu-zica!”, prin care capodopera se desparte de public, nu sînt vocabile plasate la întîm-plare. În prima clipă, cineva — Caţavencu, prin ziarul lui — vociferează furios; în ultima clipă, altcineva — Pristanda, cu bă-iciei lui — exultă festiv. Cielul s-a încheiat, jumătăţile s-au sudat bine, toate potlogăriile alunecă, rotunde. Pe parcurs au fost „aplauze în fund, sîsîituri în faţă”, dar în final nu mai e decât unanimă înmăbrăţişare dintre mofto-logi sau nifilişti şi reprezentanţii ideilor în-vechite, opiniilor ruginite. Frecat cu pili-tura propriilor păcate, fiecare personaj a ajuns să strălucască... de parc-ar fi nou. Turpitudinea lui Nae Caţavencu s-a relativiz-at prin conspiraţie, după ce a fost ală-turată mişelilor cu bătaie lungă ale lui Aga-miţă Dandanneche, peticul şi sîsîitul, care nu este un şantagist ocazional, acolo, ci un şantagist cu repetiţie. Viaţa politică va chema la un alt start pe protagoniştii păţiţi, pocăiţi, regrupaţi, recuperaţi, fiindcă „asta nu-i cea din urmă Cameră!” Viaţa de alcov va con-tinua a se întîreţese cu politica şi, necum-inţită decât în aspecte marginale (scrisorelele compromiţătoare să nu mai stea la un loc cu batistele, ce dumnezeu!), va fi fericită că intriga e, şi mai departe, *neafişată*, că adul-terul nu alimentează cu probe scrise o cro-nică infernală, că triumghiul nu tirăşte după sine un scandal. Pe an ce va trece. Brînz-ovenescu şi Furfuridi îşi vor dezvolta promiţă-torul curaj al anonimatului. Ionescu, Popescu, popa Pripici, ea şi domnul Tăchită, Petcuş, Zapisescu vor urma să se îmbete cu referinţe istorice, n-au decât, Cetăţeanul turmentat nu-şi va trăda nici el preferinţa pentru tuică, here şi vin. Iar Pristanda va rămîne într-una prost plătit, căci pentru o singură leafă i se va tot cere să stea de pază şi la biroul, şi la patul prefectului.

Curat murdar! Cel mai celebru oximoron din literatura română ar concura cu uriaş succes la premiul hazului universal, numai de-ar fi, atît în esenţă cît şi în litera sa, traducibil; dar, vai... Două cuvinte împere-chiate pe vecie. Le zice Pristanda, fără să se gîndească, aşu cum întăreşte, cu gîndul aiurea, vorba altcuiva, uneori lui neînţeleasă

(„curat plastograf !”), altelei autoincriminându-se, din pripeală de a ține hangul ge-fului : „curat condei ! (luîndu-și mumaidecît seama, naiv) : Acliește, cum condei, conne Fănică P...” Furia prefectului, în scena inaugu-rală, acumulează adjective, detună cu gradație stilistică augmentativă, portretul pe care i l-a schițat Cațavencu e „caraghios, mișel, mur-dar”, iar nevertebratul subaltern al prefectu-lui, alături, nu face decît să le repete papa-galicește, punînd de la el numai adverbul „curat”, adică întocmai, chiar așa e, just, exact. După două alăturări inofensive, caram-holul se produce, „curat” a ajuns în dreptul lui „murdar”, ceea ce am numi astăzi gag explodează. Intuiția caragialeană aplică, discret, estompa, ciocnirea a fost pur inci-dentală, Pristanda e cel mult „dăștept”, descurcăreț, nu face spirite, chiar de s-ar pricepe nu-i permite remunerația. Așa că

urmează două repetiții servile, ieșite din ti-picul pristandanesc pur — Ghiță, ca și pre-fectul, e sigur că inamicul nu s-alege, Ghiță ar fi dispus, în caz contrar, să-și piardă mustă-țile, cum și prefectul e gata să și le riște pe ale sale — în fine, automatismul revine, desfăcut larg, ca să cuprindă și să reproducă și să întărească o comparație întregă : „TIPĂTESCU : Dar în sfîrșit, las-o asta ! lasă-l să urle ca un cîine ! PRISTANDA : Cu-rat ca un cîine !” După care, cu istoria de ascără, intrăm propriu-zis în povestea scri-sorii pierdute. Minunîndu-ne, la a zecea, la a sută, ca și prima oară, de perfecțiunea bilelor de fildes pe care meșterul ni le-a dat într-o rostogolire, aici ciocnindu-le în plin, aici tușindu-le delicat — în partida jucată pe postavul verde al marelui biliard, unde uitarea tot pierde, unde nenea Iancu cîștigă puncte, mereu.

## Alfons Adania

Aducînd un ultim omagiu aceluia care a fost omul și publicistul Alfons Adania, împlinim, în același timp, o datorie față de prietenul care a plecat.

Il cunoșteam de aproape cincizeci de ani, timp în care am împărtășit idei și emoții, fără ca vreodată umbra unei neînțelegeri să intervină în relațiile noastre. Alfons Adania nu avea ambiții. Nu umbla după averi, nu alerga după onoruri. Se mulțumea cu puținul pe care i-l asigura o muncă totuși sistematică și continuă.

Mare cunoscător al limbii engleze, el a tradus pentru publicul nostru numeroase piese de teatru. Se poate spune, fără exagerare, că nu este scenă românească pe care năcar una dintre cele treizeci de tălănăciri ale sale să nu o fi servit. Semnătura lui Alfons Adania era o garanție de calitate și de acuratețe. Ea putea figura cu deplină cinste, după aceea a unor scriitori de talia lui Bernard Shaw, a lui O'Neill...

Alții, mai puțin înzeștrați, au izbutit, cu mai puțin efort, să agonisească averi, să edifice cariere. Boem incorrigibil, Adania disprețuia, însă, humurile lumesti, în măsura în care ele ar fi putut să-i schimbe stilul de viață, să-i alieneze libertatea de a trăi după placul său, fie chiar în condițiuni materiale mai modeste.

A preferat să fie greier și nu furnică. Frecvența culisele teatrelor, redacțiile, îi plăcea, mai ales, să cutureiere cafenelele, dar, în egală măsură, bibliotecile.

El făcea parte dintr-o lume care s-a dus, dintr-o boemă în care Ion Barbu se întîlna cu Ion Iancovescu, în care Tudor Vianu se învecina cu Păstorel Teodorescu, iar Victor Eftimiuc, cu Sergiu Dan și cu Mușatescu. Pe lângă aceste stele de primă mărime, „cafeneaua” primise, din generațiile mai noi, pe Lascăr Sebastian, pe Oscar Lemnaru pe Adania.

Lumea cea nouă nu l-a putut modifica, deși i-a dat de lucru. Visase, demult, o epocă în care darurile naturale să-și aște împlinire și scrisese deseori în vederea și în așteptarea zorilor.

Soarta nu i-a îngăduit să se bucure de ceea ce maturitatea i-ar fi permis să creeze în împrejurările schimbate.

O boală necruțătoare l-a fixat la pat, obligîndu-l să părăsească viața socială și să accepte claustrarea, singurătatea, de care, din fire, se simțise totdeauna străin. Sufe-rința de a depinde, în fiecare clipă, de bunăvoința altora, i-a amărit ultimele clipe de viață. Nu fusese obișnuit să deranjeze. Rînd pe rînd, toți prietenii l-au părăsit. Cerințele cotidianului au cruzimea lor inevitabilă. În așteptarea neantului, care pe toți uc pîndeste, încercăm să-l ignorăm, făcînd deocamdată abstracție de nenorocirea altuia.

Alfons Adania pleacă primul din generația lui de scriitori.

A trebuit să moară, ca să ne dăm seama cit prețuia și cit îl prețuiam.

N. Carandino